

OBITELJ BOMBELLES UPRIZORENA NA FOTOGRAFIJAMA IZ ALBUMA GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN

DINA MISSONI □ nezavisna istraživačica, Varaždin

sl.1. Album s fotografijama obitelji
Bombelles, početak 20 st.
Gradski muzej Varaždin, GMV 76922

Uvod. U jednoj od 14 zbirki Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin čuva se nekoliko tisuća fotografija i razglednica, od kojih je više od 3000 obrađeno i inventarizirano u računalnom programu M++. Sve su to pojedinačni predmeti ili su dio cjeline – albuma. Kada se govori o fotografijama, riječ je ponajprije o portretima različitih ljudi, bilo nepoznatih, bilo onih koje je moguće identificirati, zatim o fotografijama koje svjedoče o brojnim događajima, od kulturno-povijesnih do onih koji su odraz stvarnosti tadašnjeg vremena. Upravo je temu varaždinskih fotografija u vremenu pojave prvih fotografa u Hrvatskoj istraživala i obradila muzejska savjetnica Ljerka Šimunić¹, koja u svom radu govori o najranijim fotografijama što ih posjeduje Gradski muzej Varaždin.

U Zbirki fotografija i razglednica varaždinskog Muzeja ponajprije su pohranjeni predmeti koji datiraju iz druge polovice 19. i prve polovice 20. st., što je rezultat ne samo otkrića fotografije kao medija i otvaranja sve većeg broja fotografskih atelijera, već sve izraženije potrebe ljudi za portretiranjem, što je tada bilo mnogo jeftinije od klasičnih slikarskih portreta. Od fotografskih tehnika u to se vrijeme primjenjuju dagerotipije, kalotipije i albuminske fotografije, koje su često kaširane na karton u obliku posjetnica. Osim posjetnica, čuvaju se i stereografije i, naravno, fotografije većih formata.

Upravo je album s fotografijama obitelji Bombelles, koji je nedavno restauriran u restauratorskoj radionici Gradskog muzeja Varaždin, dio spomenute zbirke, s posebnim mjestom u čuvaonici Kulturnopovijesnog odjela.

Pojava fotoalbuma

Fotoalbum je izravan produkt pronalaska, a samim time i popularizacije i masovne proizvodnje fotografije, koja je kao izum 19. st. nesporno obilježila moderno doba. Popularizaciji novog medija znatno je pridonio izum novog tipa fotografije formata posjetnice ili vizitkarte (*carte de visite*) izumitelja Andréa-Adolphea-Eugènea Disdérija 1854.² Masovna proizvodnja takvog tipa fotografija dovela je do potrebe njihova skupljanja i čuvanja na jednome mjestu. Stoga se prvi fotoalbum pojavio 1860. kao knjiga malog formata, s džepićima u obliku paspartua u koje su se ulagale fotografije na kartonu

različitih dimenzija.³ Albumi su najčešće imali kožne ili platnene korice s metalnim kopčama koje su katkad bile reljefno obrađene. Stranice albuma nerijetko su dekorirane te su zajedno s pozlaćenim linijama činile raskošan okvir uloženoj fotografiji. U albume su stavljani portreti članova obitelji i prijatelja, kao i slike s različitih proslava, a sve radi čuvanja obiteljskih sjećanja. Na taj su način obiteljski albumi iz 19. i ranoga 20. st. obilježili kontekst vremena i dali veću važnost mnogim fotografijama koje bi same po sebi vjerojatno imale marginalno značenje.⁴

Obiteljski se albumi iz prve polovice 20. st. donekle razlikuju od onih iz prethodnog razdoblja, što se prije svega odnosi na sadržaj fotografija. Naime, u skladu s ondašnjim promjenjivim i nestabilnim te ujedno dinamičnim vremenom, fotografije postaju dokument svakidašnjeg života te se iz interijera odnosno fotografskog atelijera sele u eksterijer te se počinju bilježiti životni ciklusi i interesi pojedinih obitelji. O toj promjeni i usvojenim novostima svjedoči reprezentativni album obitelji Bombelles, koji je svojevrsni obiteljski memorandum.

Budući da fotografije u albumima često prikazuju članove obitelji u pojedinim razdobljima života, kao i mnoge detalje iz njihove svakodnevice, svakako se u obzir mora uzeti i redosljed njihova umetanja u album odnosno lijepljenja na njegove korice. Prema toj kronologiji moguće je pratiti život jednoga ili više naraštaja neke obitelji koja je svojim izborom uvrštenih fotografija kreirala album. Stoga je vrlo važno sačuvati redosljed fotografija unutar albuma i na taj način spriječiti razbijanje cjeline koja je u konačnici saglediva isključivo kao takva.

Album s fotografijama obitelji Bombelles

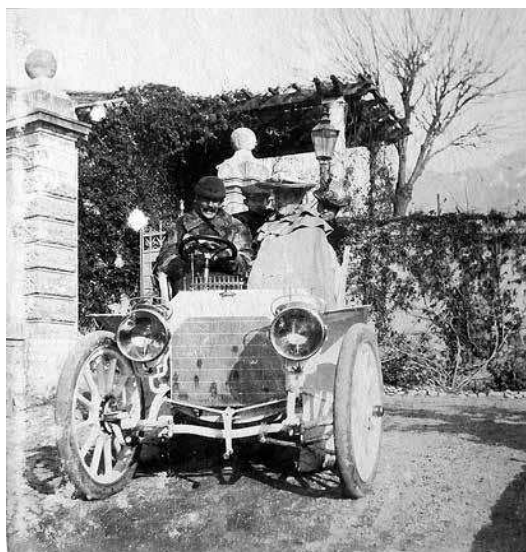
Album u kojemu su fotografije članova obitelji Bombelles vrlo je vrijedan i gotovo jedinstven primjerak takve vrste koji posjeduje Gradski muzej Varaždin. Vlasnik albuma bila je obitelj Bombelles. Nije poznato kako je album dospio u Muzej, pa se u inventarnoj knjizi navodi kako je zatečen u Muzeju. Album je pravokutnog oblika, izrađen od lijepljenke prevučene smeđom kožom, s ugraviranim pozlaćenim natpisom *Photographien* (visok 10, 2, dug 30 i širok 16, 6 cm). Unutrašnjost korica obogaćena je zelenkastozlatnim papirom s uzorkom, dok je ostalih

¹ Šimunić, Ljerka. *Stari varaždinski fotografi*; u: *Fotografija u Hrvatskoj: 1848. – 1951.*, ur. Vladimir Maleković, Zagreb, 1994., str. 301-311.

² Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J.; Long, Margery S. *Upravljanje zbirkama fotografija*, Zagreb, 2004., str. 45.

³ Isto, str. 46-47.

⁴ Isto, str. 47.

50-ak listova od kartona sive boje. Album je uvezan u platno. Na sivkastim listovima albuma nalaze se po dvije fotografije s pozlaćenim okvirom, ispod kojih su rukom ispisani mjeseci i godine snimanja, čime je olakšano kronološko praćenje obiteljskog života. Pet je listova albuma prazno, na ostalima je zalijepljeno 178 fotografija dimenzija 8 x 8 cm. Fotografije su nastale u razdoblju od 1902. do 1906., dok se izrada albuma može datirati na sam početak 20. st.

Prilikom obrade predmeta i upisa u računalni program M++ albumu je dodijeljen inventarni broj kao fizičkoj cjelini, dok su fotografije, koje su također dobile inventarnu oznaku, obilježene kao dijelovi/komponente te cjeline. Stoga je taj muzejski predmet kao fizička cjelina sa 178 predmeta obrađen na jednom zapisu.

Obradom albuma ustanovljena su neka obilježja specifična za početak 20. st. To se ponajprije odnosi na sam oblik albuma, koji u usporedbi s albumima iz prethodnog razdoblja nema džepiće u obliku paspartua već se fotografije lijepe na karton. Usto, sadržajna je

konceptija albuma promijenjena, pa je niz obiteljskih portreta pohranjenih u albumima iz 19. st. zamijenjen prikazima svakodnevice i aktivnostima obitelji, čime se otvaraju novi horizonti u njihovu proučavanju. Naime, uz takav način spremanja fotografija pomnije se može razabrati genealogija obitelji Bombelles, njihovo geografsko kretanje, određene aktivnosti (fotografije lova), povijesni događaji (prvi automobil u Hrvatskoj), ali i kultura odijevanja žena i muškaraca u tadašnjem društvu. Upravo zbog tih razloga album ima veliku važnost ne samo u stjecanju opće slike o obitelji, već je unutar konteksta vremena moguće doznati sve važne činjenice. Svakako valja naglasiti da je ovaj rad sinteza dosadašnjih istraživanja, a fotografije se promatraju kao cjelina kako bi se u konačnici otkrila ikonografska rješenja te njihova povijesna podloga i umjetničko značenje.

Ikonografska/ikonološka analiza fotografija

Proučavani umjetnički predmet zaslužuje posebno mjesto među deseticima albuma iz Zbirke fotografija

sl.2. Grofica Marija (Mitrovsky) Bombelles, 1902.

Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/4

sl.3. Hodnik dvorca Opeka, 1903.

Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/15

sl.4. Obitelj Bombelles u automobilu, 1904.

Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/27

sl.5. Grof Marko Bombelles i kći

Ferdinandina, 1905.

Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/46

i razglednica GMV-a jer je relativno dobro i cjelovito očuvan, poznatog je podrijetla te je vjerodostojno datiran, a ikonografski otkriva zanimljivosti jedne hrvatske obitelji francuskih korijena. Obitelj Bombelles često je spominjana u literaturi, stoga ovaj album dodatno potvrđuje njezin značaj i pridonosi povijesnoj valorizaciji te obitelji.

Putem fotografija moguće je pratiti dva naraštaja obitelji unutar gotovo pet godina. Može se reći kako to nije osobito dugo razdoblje, no ipak se daju razabrati pojedini momenti iz njihova života. Na fotografijama je pouzdana moguće prepoznati grofa Marka Bombellesa ml., njegovu drugu suprugu Mariju Bombelles, rođ. Mitrovsky i njihovu kćerku Ferdinandinu Bombelles. Na njima se vidi i Josip Bombelles, grofov sin iz braka s prvom suprugom Marijom Bombelles, rođ. Salm-Reifferscheidt. Osim njih, na fotografijama se pojavljuje velik broj nepoznatih osoba koje su bile sastavni dio njihova života i svakodnevice. Najčešće su to ljudi u lovačkim odijelima, djeca, žene i posluga. Mnoge fotografije prikazuju životinje, najčešće srne, jelene i prepelice, što svjedoči o lovstvu kojega je utemeljitelj bio i sam grof Marko (prvo Hrvatsko društvo za gojenje lova i ribarstva).⁵

Osim prema lovu, fotografije potvrđuju i grofovu ljubav prema automobilizmu. Naime, na mnogim su fotografijama prizori na kojima se grof pojavljuje u svom automobilu, katkad sam, a katkad s obitelji.

Od arhitektonskih objekata snimljen je dvorac Opeka u Vinici, sa svim hortikulturnim blagom koje ga okružuje, što je svakako vrijedan dokument iz kojega je moguće razaznati čega sve u perivoju oko dvorca danas više nema. Tu je i monumentalna lovačka kuća u šumi Debrinje, koja se vidi na desetak fotografija.

Osim toga, odjeća snimljenih osoba otkriva da je riječ o pripadnicima visokog društva, a prema odjeći ženâ najbolje se mogu uočiti promjene koje su se dogodile u stilu odijevanja u usporedbi s prethodnim razdobljem. Jednako tako, vrlo je zanimljiva i skupina lovaca s punom opremom koja se pojavljuje na više fotografija, a otkriva onodobnu lovačku modu.

Osim tih elemenata uočenih prilikom obrade albuma, u nastavku ćemo dati prikaz osoba s fotografija, i to prema njihovoj povijesnoj važnosti, dok će ostali biti samo spomenuti, ovisno o mogućnosti njihove identifikacije.

Grof Marko Bombelles ml. (1858. – 1912.)

Grof Marko dio je obitelji koja je na području Hrvatske unutar sto godina (1852.– 1954.) ostavila neizbrisiv trag kako u gospodarskome, tako i u kulturno-povijesnome te umjetničkom smislu. Obitelj je francuskog podrijetla i potječe iz Portugala, a od 1852. žive u Hrvatskoj, u dvorcu Opeka, u Marčanu pokraj Vinice. Spomenute se godine Marko Bombelles stariji oženio Ferdinandinom Drašković, čime je stekao posjede Opeku, Zelendvor i

grad Vinicu. Upravo se iz tog braka rodio Marko Bombelles ml. kao jedini muški potomak koji se istaknuo svojim poduzetničkim duhom i svestranim interesima. Nakon što je završio školovanje i inozemno usavršavanje te vojno obrazovanje, stečeno je znanje provodio u praksu u rodnom kraju, te je obitelj u to vrijeme doživjela znatan uspon i svojevrсни vrhunac. Godine 1882. oženio se Marijom Salm-Reifferscheidt, s kojom je imao sina Josipa, a u drugom je braku (1899.) s Marijom Mitrovsky dobio kćer Ferdinandinu.⁶

Kao što je već spomenuto, grof je imao veliki značaj na području kulturnoga i javnog života, gospodarstva, politike i bankarstva, a osobito su važne ove njegove zasluge i dužnosti: osnivač je Dobrovoljnoga vatrogasnog društva Vinica i jedan od članova Prvoga hrvatskog dobrovoljnog vatrogasnog zbora u Varaždinu, predsjednik Hrvatske čitaonice i knjižnice u Vinici, vlasnik prvog automobila u Hrvatskoj, član Povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvatskoj, osnivač Viničke štedionice, predsjednik Hrvatsko-slavonskoga šumarskog društva te utemeljitelj Hrvatskog društva za gojenje lova i ribarstva.⁷

Na temelju svega navedenog, valja istaknuti kako je velik broj predmeta koje je posjedovala ta plemićka obitelj darovnim putem dospjela u Gradski muzej Varaždin, a među ostalim predmetima najvjerojatnije je u Muzej stigao i ovaj obiteljski album.

Prateći lik grofa Marka Bombellesa ml. na fotografijama, može se zaključiti da je on zasigurno okosnica obitelji i glavni akter svih događanja jer se pojavljuje na gotovo svim snimkama. Mahom su to prizori iz lova, na kojima je u društvu svojih kolega, ali i prizori iz obitelji. Naime, često je snimljen u društvu svoje supruge Marije Bombelles, rođ. Mitrovsky i svoje djece Josipa i Ferdinandine.

Kudikamo su zanimljiviji prikazi njegove svakodnevice na kojima se, osim kao lovac, vidi kako čita sa sinom, vozi bicikl ili pozira sa psom. Osim što se razabire njegova ljubav prema lovstvu, još se jače očituje njegova ljubav prema djeci – u tim odnosima zrcali se grofova briznost, očinska ljubav i zaštita. Proučavajući fotografije na kojima se pojavljuje grofov lik, moguće je naslutiti kako on živi vrlo dinamičnim, poduzetnim i aktivnim načinom života, a istodobno je brižan otac, osjećajan suprug i zaljubljenik u prirodu. Kao društven čovjek, što je vidljivo iz brojnih fotografija, često je prikazan u razgovoru s kolegama ili kako pozira s njima.

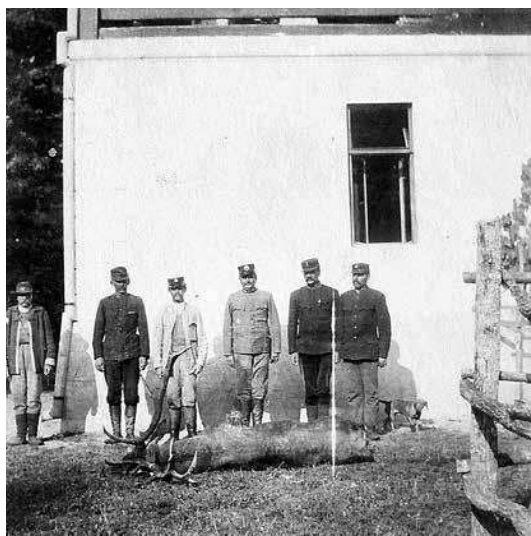
Budući da je na nekim fotografijama rukom ispisano mjesto snimanja (Debrinje, Salzburg, Leuk, Altausee, Grüssing, Bekhof, Aussen i Gries), moguće je pratiti i proučavati grofova putovanja, a time prepoznati i neke uglednike u njegovu društvu. Primjerice, na fotografiji snimljenoj u Leuku, malome švicarskome mjestu, grofa su osim posluge dočekali i visoki uglednici.

Zahvaljujući dobro očuvanim fotografijama, još se jedanput može potvrditi veličina i značaj ne samo te plemićke

⁵ Martić, Davor. *Bombelles: grofovska lovišta Varaždinske županije*, Split, 2004., str. 61.

⁶ Koščak, Anđelko. *Župa sv. Marka Evanđelista – Vinica*, Zagreb – Vinica, 2013., str. 334–335.

⁷ Isto, str. 337.

obitelji, već i samoga grofa, čija su postignuća i značaj rezultat njegove stručnosti i dosljednosti.

Grofica Marija Bombelles, rođ. Mitrovsky (1867. – 1917.)

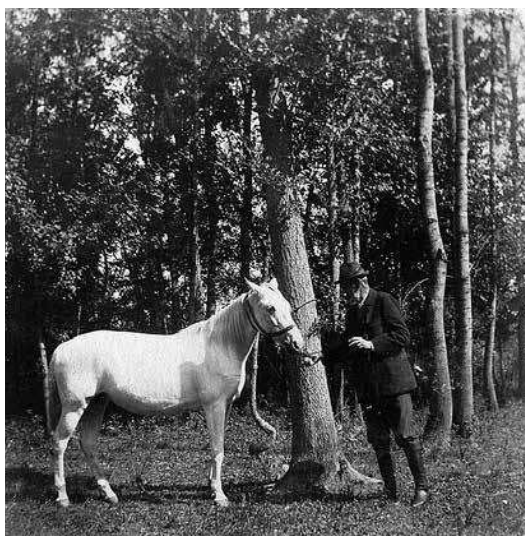
Rođena u Brnu 1867., grofica je 1899. postala drugom suprugom grofa Marka Bombellesa mlađega, s kojim je imala kćer Ferdinandinu. Zajedno s obitelji živjela je na imanju Opeka u Marčanu pokraj Vinice, a umrla je u Beču 1917.⁸

Prateći fotografije iz albuma snimljene od 1902. do 1906., zamjetno je da se grofica nekoliko puta pojavljuje u društvu supruga ili, češće, u društvu djece. Njezino pojavljivanje na približno 12 fotografija govori o neusporedivo manjoj zastupljenosti žena nego muškaraca na fotografijama iz tog doba. To se ponajprije odnosi na broj fotografija na kojima su grof i grofica prikazani zajedno ili pojedinačno. Za razliku od vrlo dinamičnih fotografija na kojima je njezin suprug, grofica je u većini primjera prikazana kao majka i domaćica, uglavnom na posjedu Opeka. Također se, slično kao na fotografijama na kojima je grof s djecom, može razabrati majčinska ljubav i privrženost djeci, no istodobno je jasno, bez obzira na ulogu domaćice i stalnu brigu o djeci, da je riječ o gospođi odjevenoj po modi tadašnjeg vremena. Stoga su te grofičine fotografije vrijedan izvor podataka ne samo o njoj kao o povijesnoj osobi, već i o ulozi onodobne žene kao supruge i majke.

Josip (1894. – 1942.) i Ferdinandina (1904. – 1984.) Bombelles

Grof Marko Bombelles ml. imao je s groficom Marijom Bombelles, djevojačkog prezimena Salm-Reifferscheidt, sina Josipa Bombellesa, rođenoga 1894., a s groficom Marijom Bombelles, rođ. Mitrovsky, kćerku Ferdinandinu, koja je ugledala svijet 1904.⁹

Na fotografijama u albumu Josip je bio desetogodišnjak, dok je Ferdinandina snimljena kao novorođenče, kao

sl.6. Lovci pokraj ulovljenog plijena, 1905.
Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/49

sl.7. Prikaz Paula Wittmana, 1906.
Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/94

mala djevojčica ili kao dijete od gotovo dvije godine. Dječak je najčešće odjeven u kratke hlače do koljena, zakopčani prsluk i bijelu košulju, a preko svega ima tamni kaputić. Katkad na glavi ima kapu, a na nogama cipele i bijele čarape. Ferdinandina na gotovo svim fotografijama ima bijelu haljinicu, cipelice i bijele čarape, dok je u zimskom razdoblju fotografirana u bijeloj bundici i kapi iste boje. Također se primjećuje kako je djevojčica uvijek u bezbrižnoj igri, najčešće s jednim od roditelja ili s bratom, dok Josip, osim prema igri, pokazuje i sklonost prema očevim interesima, prije svega prema lovu. U tom se kontekstu najčešće vidi kako s ocem pozira uz ulovljeni plijen te u rukama drži jelenje rogove ili ustrijeljene prepelice. Upravo te činjenice svjedoče o privrženosti ocu, koji ga postupno uči potrebnim vještinama i prenosi mu svoja znanja i interese. To ne vrijedi i za Ferdinandinu, malu djevojčicu koja je pod stalnom paskom oca i majke te je, sudeći prema fotografijama, u fazi učenja hodanja. Osim što se na osnovi fotografija može zaključiti da Josip korača očevim stopama, on ujedno pokazuje zanimanje za svakodnevne aktivnosti. Stoga se na fotografijama mogu vidjeti prizori vožnje biciklom, šetnje arboretumom ili druženja s ostalom djecom, dok ga sestra vjerno prati. Sve su to trenutci koji otkrivaju aktivnosti i društveno ponašanje djece, zabilježeni u mediju koji vjerodostojno svjedoči o životu i svakodnevici tadašnjeg društva.

Prikazi nepoznatih osoba i njihova moguća identifikacija

S obzirom na to da su pri obradi albuma pouzdano identificirani samo članovi obitelji Bombelles (grof Marko, grofica Marija, Josip i Ferdinandina), a na fotografijama se vidi velik broj drugih, nepoznatih osoba, spomenut ćemo neke od njih. Riječ je, dakako, o ljudima koji su sudjelovali u svakodnevnim poslovima, aktivnostima i druženjima obitelji Bombelles i bili dio njihova života. Stoga valja spomenuti da je najvjerojatnije riječ o njihovim prijateljima, posluzi i nekim uglednicima. Teško je sa sigurnošću utvrditi njihova imena ili pretpostaviti tko

⁸ Isto, str. 341-342.

⁹ Isto, str. 337.

sl.8. Josip Bombelles, 1905.
Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/175

sl.9. Marko i Josip Bombelles sa svojim društvom, 1905.

Gradski muzej Varaždin, GMV 76922/101

su oni jer je posrijedi velik broj ljudi snimljenih na 178 fotografija.

To će zasigurno morati ostati otvoreno pitanje za neku buduću analizu. Međutim, zanimljiva je fotografija inventarnog broja GMV 76922/94, na kojoj je prikazani stariji muškarac u profilu kako hrani bijelog konja. Muškarac sjede kose i brade odjeven je u tamno odijelo, opasan u struku i u visokim čizmama, a na glavi ima tamni šešir. U lijevoj ruci drži cigaretu, dok desnom hrani konja privezanoga za stablo. Snimljena osoba možda je kraljevski nadšumar Paul Wittmann, koji je od 1871. radio kod grofa Marka Bombellesa.¹⁰ Taj je lovni stručnjak bio zadužen za uređenje i unapređenje lovišta na vlastelinstvu, čime je dao poticaj razvoju lovstva kao važne gospodarske grane na našem području.

Stil odijevanja tadašnjeg vremena

Među brojnim fotografijama u albumu prema nekoliko se primjera može utvrditi stil odijevanja i obilježja mode plemstva te uglednih članova tadašnjeg društva. Budući da fotografije vremenski pripadaju razdoblju secesije, a ona se čvrsto uvukla u sve vrste umjetnosti, pa i u medij fotografije, slike iz albuma zanimljiv su dokaz trendovskog odijevanja.

Tada već gotovo posvemašnja ravnopravnost žena u društvenome, poslovnome i političkom smislu pridonijela je slobodnijim odjevnim kombinacijama¹¹. Stoga je odjeća gospođa vrlo jednostavna, ali odaje dojam lepršavosti i gracioznosti. Kada je riječ o ženama, promjena koja se najzornije očitovala bila je vezana za novi odjevni predmet, tzv. žensko odijelo, u svom osnovnom obliku izravno preuzeto iz muške garderobe.¹² Upravo takvu modnu kombinaciju nose žene na fotografijama: najčešće su odjevene u lepršave košulje, suknje zvonolikog oblika ili A-kroja, s neizostavnim detaljem – rupcem nalik na kravatu ili na leptir-kravatu. Sve to potvrđuje fotografija inventarnog broja GMV 76922/101, na kojoj su uz četvoricu muškarca i malog Josipa Bombellesa

prikazane tri gospođe odjevene po modi tadašnjeg vremena. Riječ je o nepoznatim ženama u dugim suknjama A-kroja i košuljama, bluzama s tzv. *puf-rukavima*, koji su do lakta nešto širi, a odatle se sljubljuju s podlakticom sve do zapešća. Vrlo jednostavne košulje neupadljivog uzorka imaju karakterističan visoki ovratnik nalik na *rusku kragnu*. Gospođe nose šešir, neizostavni modni dodatak secesije, od kojih ona u sredini ima obod urešen umjetnim cvijećem. Odjeća muškaraca odraz je njihove financijske moći, elegancije i društvenog statusa. Gotovo se sve muške odjevne kombinacije na fotografijama sastoje od tri dijela: kaputa/sakoa, odgovarajućeg prsluka i hlača. Važni su i modni dodatci poput šešira za svakodnevnu namjenu te cilindra tipičnoga za formalno odijevanje. Među modne dodatke svakako valja ubrojiti i džepni sat, koji je vidljiv u odjevnoj kombinaciji nekih muškaraca. Sve su to detalji i odjevni elementi važni u proučavanju kulture odijevanja na prijelazu iz 19. u 20. st. i na samom početku 20. st., a brojnost odjevnih kombinacija iz ovog albuma svakako može pridonijeti tom cilju.

Upravo fotografije grofice i grofa najbolje svjedoče o raznolikosti odjevnih kombinacija, a njihovo odijevanje zasigurno nije samo odraz tadašnjih modnih trendova već i njihove političke i društvene moći.

Lov – stil života

Već je vrlo dobro poznata činjenica da su Bombellesi imali važan utjecaj na razvoj lovstva na našem području, a s obzirom na velik broj fotografija lovne tematike, taj segment u ovom radu zaslužuje posebnu valorizaciju. Na oko 40-ak fotografija snimljeni su različiti prizori iz lova, lovačka oprema, kao i ulovljene životinje. Također je poznato da je ta vlastelinska obitelj utemeljila i obilježila organizirano lovstvo, a snimljene fotografije govore o gospodarskom poimanju lovstva tadašnjeg doba, o lovačkoj etici i običajima. Koliko su takvi običaji bili sveprisutni na vlastelinstvu, koliko se ta tradicija ukorijenila te koliko zanimljivih priča stoji iza svega na vrlo opširan, stručan i ujedno slikovit način dočarava knjiga Davora Martića *Bombelles: grofovsko lovišta Varaždinske županije*. Autor u knjizi spominje kako je grof Marko Bombelles ml. 1882. preuzeo upravljanje vlastelinstvom od svojega oca, te je uz postojeću očevu proizvodnju fazana uveo brojne novosti pokrenuvši uzgoj raznih drugih životinja.

Također se spominje organizirani lov, s feštama i čašćenjem, što je privlačilo ugledne lovce, od kojih svakako valja spomenuti čestoga gosta obitelji Bombelles Franju Ferdinanda.¹³ Posebice je zanimljiva fotografija inventarnog broja GMV 76922/15, na kojoj je prizor hodnika dvorca Opeka u kojemu su smješteni, natiskani i gotovo nabacani rogovi brojnih životinja, što je zasigurno rezultat obiteljskog stila života. Prikupljeni i izloženi predmeti otkrivaju nam svojevrsni "muzej u malom" i na taj nam način dočaravaju jedan segment skupljačke aktivnosti

¹⁰ Martić, Davor. *Bombelles: grofovsko lovišta Varaždinske županije*. Split, 2004., str. 69.

¹¹ Simončić, Katarina Nina. *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Zagreb, 2012., str. 69-70.

¹² Isto, str. 70.

¹³ Martić, Davor. *Bombelles: grofovsko lovišta Varaždinske županije*. Split, 2004., str. 22-23.

tadašnjeg vremena. Brojne fotografije dokazuju ljubav prema lovstvu, a samim time i prema druženju i uživanju. Gledajući album kao cjelinu i brojnost fotografija spomenute tematike, on postaje neizostavan izvor u prikupljanju podataka o djelatnosti koja proučava uzgoj, lov i iskorištavanje divljači.

Zaključak. Brojnost fotografija u albumu obitelji Bombelles, njihov raznorodni sadržaj, cjelovitost albuma i očuvanost fotografija u njemu važna su obilježja toga muzejskog predmeta. Njegovom obradom i detaljnom analizom rasvijetljeno je i obogaćeno dosadašnje poznavanje ne samo te značajne plemićke obitelji, već i fotografije kao živopisnoga i vjerodostojnog medija. Sve su to već poznate činjenice, ali odnos obitelji prema svakodnevicu i nije baš poznat. Brojnost fotografija u albumu dočarava petogodišnju kolotečinu obitelji, a ujedno je i neiscrpan izvor podataka za stručnjake različitih znanstvenih disciplina. Stoga se može zaključiti da je postojanje i življenje plemićke obitelji Bombelles na ovom području ostavilo neizbrisiv trag kako u povijesnome, političkome i gospodarskom smislu, tako i u kulturno-umjetničkome. Sve je to moguće iščitati, istražiti i dodatno potkrijepiti uz pomoć 178 fotografija iz obiteljskog albuma. Usto, ikonografsko-ikonološkom analizom još je jedanput potvrđena važnost obitelji Bombelles, koja je svojim angažmanom utjecala na razvoj mnogih gospodarskih grana. Lovstvo je svakako jedna od njih, a iz nekih od detaljnih prikaza na fotografijama možemo upoznati tadašnju lovačku modu, doznati koje su se životinje pretežito lovile na tom području te kako su izgledala lovačka druženja i uživanja. Osim toga, one govore o aktivnostima i interesima grofa Bombellesa u njegovo slobodno vrijeme, što je svakako zanimljiv podatak za potpunije proučavanje obitelji. Nadalje, važna je spoznaja da je žena tog vremena već gotovo u potpunosti ravnopravna s muškarcem, što se također posredno iščitava s fotografija. Naime, to potvrđuju brojne fotografije na kojima su žene odjevene u tzv. ženska odijela koja ih oslobađaju okova steznika iz prethodne dekade. Moderna je osviještenost ponajprije odraz već tada sveprisutnoga stilskog pravca u umjetnosti – secesije, koja se, osim po odjevnim kombinacijama, ponajbolje uočava po modnim dodacima za žene. Sve je to rezultat istraživanja i analize provedene za potrebe pisanja stručnog rada za stjecanje kustoskog zvanja, čime je ujedno svekolikoj javnosti omogućeno da upozna obitelj Bombelles na temelju drugačijega i zanimljivijeg predloška te kroz svakodnevicu tadašnjih društvenih okolnosti.

LITERATURA

1. Koščak, Anđelko. 2013. *Župa sv. Marka Evanđelista – Vinica*. Zagreb – Vinica: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić".
2. Martić, Davor. 2004. *Bombelles: grofovska lovišta Varaždinske županije*. Split: Pučko otvoreno učilište "Hubert".

3. Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J.; Long, Margery S. 2004. *Upravljanje zbirka fotografija*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.

4. Simončić, Nina Katarina. 2012. *Kultura odijevanja u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Zagreb: Plejada.

5. Šimunić, Ljerka. 1994. Stari varaždinski fotografi; u: *Fotografija u Hrvatskoj: 1848.–1951.*, ur. Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, str. 301–311.

Primljeno: 12. veljače 2018.

THE BOMBELLES FAMILY IN PHOTOGRAPHS OF THE ALBUM OF VARAŽDIN MUNICIPAL MUSEUM

Varaždin Municipal Museum has a very valuable and practically unique example of an album with Bombelles family photographs. The album was once property of the family and it is unknown how it arrived in the museum; the inventory book simply says that the object was found in the Museum. Study of the album led to the opening of a new chapter about this aristocratic family of French origins that in 1852 arrived in north-west Croatia, in which it lived until 1954, when Joseph Bombelles left for America.

Because the concept of the contents of family albums of the early 20th century was different from that in those of the second half of the 19th, from this album it is possible to learn in greater detail of the genealogy of the Bombelles family, its movements, some of their activities from everyday life (photographs of the chase), some landmarks of the time (the first car in Croatia) and the manner of dress of the society of the time can be followed.

This was in fact the point of departure and determined the direction of research that encompassed the historical themes shown in the photographs, as well as the cultural and artistic subjects. Since there are quite many photographs, 178 in all, the focus of the paper is placed on typical shots that with their features of interest and value for culture and art convey the spirit of the times and are a reflection of the everyday life of this noble family. The Bombelles family is very often mentioned in literature and this album reinforces our sense of their importance and contributes to the historical assessment of the family, while with the iconographic or iconological analysis it is possible to follow two generations of the family over five years (1902–1906).

An exhibition of the photographs would certainly raise issues of fashion and style of dress and would bring out the increasingly greater presence of women in photographs and their equality with men. Photography, a trustworthy medium, and the album, one of the many objects of the Bombelles family kept by Varaždin Municipal Museum, might serve as a point of departure for some future assessment that would allow the public to become acquainted with the family in a different and more interesting manner and in everyday social circumstances of their times.